

BARIŞIN GÜZEL YÜZÜ AŞK: BİR 19. YÜZYIL ELYAZMA MECMUASINDA GEVHERÎ'NİN BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

SARAIANOVA, Irina
BULGARİSTAN/BULGARIA/БОЛГАРИЯ

ÖZET

Bir yazarın düşüncesine göre dünyayı güzellik kurtaracakmış. Bu düşüncenin özü, güzelliğin sadece insanoğluna mahsus, sadece insanı canlandırıp çoşturabilen bir estetik kategori olmasıdır. Aslında dünyayı estetik kategoriler çerçevesinde algılayan tek varlık insandır. Güzellik, insanı duygulandırır, güzel bir şey gördüğümüzde onu beğenip seviyoruz. Demek ki güzel olan şey sevinebilir. Ancak duyularımızla sevmekle yetinmeyip gönlümüzle sevdiğimiz, ve beğenme, arzulama ile başlayan aşk duygusu, soyut bir duygu olmayıp bizde sevinç doğurur. Aşk bize rahatlık, emniyet duygularını sağlıyor. Barışın da aynı fonksiyonu yok mu? Derken insanoğlu dünyayı da barış içinde sevmez mi? Ve Slav dillerinde *barış* ve *dünya* iki anlamı olan bir sözcüğün olması tesadüf mü?

Bu duygu ve kategorileri birleştirip ifade edebilen tek şey şiir canlılığıdır. Bunun içindir ki aşk şiirlerine ve özellikle Aşık Gevherî'nin aşk şiirlerine dikkatinizi çekmekte, bir 19. yüzyıl elyazma mecmuasında yazıya geçirilen ve Gevherî'ye ait düşünülen ve bugüne kadar yayınlanmayan birkaç şiir üzerine aşk ile güzellik kavramları çerçevesinde düşündüklerimizi sunmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Aşk, güzellik, mecmua, Aşık Gevherî, bilinmeyen şiirler.

ABSTRACT

Love – The Beautiful Face of Peace: on Some Unknown Poems By Gevherî, Discovered in a 19th Century Manuscript

A writer once said that beauty will save the world. The essence of this thought lies in the understanding that beauty is such an aesthetic category that is peculiar only to humankind. Beauty gives excitement to us, when we

see a beautiful thing we immediately begin to like and love it. Nevertheless, we also love with our hearts; it is love that makes us feel calm and secure. Doesn't peace have an identical function? Moreover, don't we love our world in peace? Is it coincidental that in some Slavic languages there is a homonymous word with two meanings *world* and *peace*?

It is only poetry that can unite and express all these feelings and aesthetic categories. That is why, as an attempt to disclose our views on *love* and *beauty*, we chose to write about love poetry and to draw your attention to some unpublished love poems presumably by Gevherî, found in a 19th century manuscript.

Key Words: Love, beauty, manuscript, Gevherî, unknown poems.

Bir yazarın düşüncesine göre dünyayı güzellik kurtaracakmış. Bu düşünce nin özü, güzelliğin sadece insanoğluna mahsus, sadece insanı canlandırıp coşturabilen bir estetik kategori olmasıdır. Aslında dünyayı estetik kategoriler çerçevesinde algılayan tek varlık insandır. Güzellik, insanı duygulandırır, güzel bir şey gördüğümüzde onu beğenip seviyoruz. Demek ki güzel olan şey sevilebilir. Ancak duyularımızla sevmekle yetinmeyip gönlümüzle sevdiğimiz, ve beğenme, arzulama ile başlayan aşk duygusu, soyut bir duygu olmayıp bizde sevinç doğurur. Aşk bize rahatlık, emniyet duygularını sağlıyor. Barışın da aynı fonksiyonu yok mu? Derken insanoğlu dünyayı da barış içinde sevmez mi? Ve Slav dillerinde *barış* ve *dünya* iki anlamı olan bir sözcüğün olması tesadüf mü? Bu duygu ve kategorileri birleştirip ifade edebilen tek şey şiir canlılığıdır. Bunun içindir ki aşk şiirlerine ve özellikle Âşık Gevherî'ye ait olan şüpheli ve bugüne kadar yayınlanmamış aşk şiirlerine ışık tutmayı amaçlamaktayız.

Âşık Gevherî kimdir? Yüzyıllar boyunca o kadar ünlü ve sevilen şair ki, bu soruya gerçekten cevap vermemiz anlamsız gibi görünüyor. Ancak incelememizin konu, yapı ve amacı doğrultusunda Gevherî'nin şiir dünyasını özetle tanıtacağız. Aşık Ömer ve Karacaoğlan çağdaşı olan Gevherî, 17. yüzyıl aşıklarındandır. Aşık edebiyatı onyedinci yüzyılda altın devrini yaşamıştır. "Aşıklık geleneği bu yüzyılda gelişerek şekilde, türde, konuda mükemmeli yakalamıştır" (Artun, 2001: 39). Bu dönemde aşıkların birçok divan şiirinin etkisinde bulunmuş olmaları ürünlerinde sezilmektedir. Gevherî de aydın zümre aşıklardan olup hem hece, hem aruzla şiir söylemiştir. Özellikle kafiyede ve ölçüde aruzlu şiir tekniği bazan eksik ve kusurludur. Birçok araştırmacıya göre heceli şiirleri daha başarılı olmuştur

(Artun, 2001: 256; Elçin, 1987: 13). Eserlerinin başlıca teması aşktır.

Çağdaş bilimde Âşık Gevherî'nin şiirleri birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bazıları bir-iki parçası üzerine fikirlerini sunmuş, bazıları ise zamanımıza ulaşan Divanı'nı bütün incelikleri ile derinlemesine araştırmışlardır. Aralarında Nihat Sami Banarlı, Mehmed Fuad Köprülü, Mehmet Halit Bayrı, Naim Buluç, Cevdet Canpolat, Hikmet Dizdaroğlu, Cahit Öztelli bulunmaktadır. Ele aldığımız metinlerin tespit ve incelenmesinde Prof. Dr. Şükrü Elçin'in *Gehverî Divanı* (Elçin, 1998) çalışmasının 1998'de yayımlanmış ikinci baskısını esas alarak amaçladığımız sonuçlara ulaşmanın yolunu aradık.

Yazılı kaynakların Aşık Şiirinin incelenmesinde rolü ve önemi şüphesizdir. Âşıkların ürünlerini çeşitli divan veya divançe, cönk, mecmua ve başka defterlerde görüyoruz. Bu tür kaynakları sadece Türkiye'de değil, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarında çeşitli ülkelerde bulmaktayız. Bulgaristan'da saklanan, Osmanlı döneminden kalmış elyazma kaynaklar ve ayrıca cönkler üzerine çalışmalarımızı başka incelemelerde topladığımız¹ için yazımızda ancak mecmuaların ve özellikle incelediğimiz mecmua hakkında kısa bir bilgi vereceğiz. "Aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risalelerin bir araya getirilmesiyle oluşturan eserler" (Uzun, 2003: 265) olan mecmualar bir tür derleme kitaplar olup genelde şiir veya nesir yazılardan başka çeşitli farklı konulu bilgiler de içermektedir. Bulgaristan'da mecmuaların büyük kısmı Milli Kütüphanemizde saklanmaktadır. Bu tür defterlerin hemen hepsi hala araştırılmamış durumdadır. İncelediğimiz mecmua ise (nr. Op 3209) manzum metinlerden ibarettir. İlk ve son sayfalarında dualar, çeşitli notlar vardır. Türkçe, nesih ve rik'a hatla, 200x140 mm kitap boyunda, yazı alanı değişik ölçüde, değişik satırlı, 128 yaprakta, kenarları yıpranmış, siyah mürekkeple yazılmıştır. Baş ve son yapraklar harap haldedir. Koyu kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. İçinde Mecnunî, Aşık, Katibî, Gevherî, Ömer, Hakikî, Latifî ve başka şairlerin gazel, kaside, şarkı, koşma, semailer ve diğer eserleri vardır.

Bu mecmuada Gevherî'ye ait otuz dört şiir tespit ettik. Bunlar hece vezni ve aruz vezniyle yazılmış eserlerdir: koşmalar (büyük kısmı), semailer, divanlar. Bazıları şu ana kadar tespit edilmiş ve yayınlanmış şiirlerin aynısıdır, bazılarında da önemsiz değişiklikler vardır; bir kısmı ise aşkın

¹ Saraivanova, İ., (2006). "Cönkler Üzerine" (Bulgarca). *Bılgarski Folklor*, 2/2006, 41-49; Saraivanova, İ. "Bulgaristan'daki Osmanlı Elyazmalarında Halk Edebiyatı Şiirleri Üzerine". Baskıda. (2. Ortak Türk Dili ve Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, Çanakkale, 2005); Saraivanova, İ. *Bulgaristan Topraklarında Türk Kültürünün İzleri: Bulgaristan'da Cönklerdeki Türküler Üzerine*. Baskıda. (6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Ankara, 2005).

birkaç ürününden kaynaşmış veya karıştırılmış şiirlerdir. *Gevherî*'ye ait olan şüpheli ve yayınlanmış *Divanı*'nda (Elçin: 1998) olmayan şiirlerin sayısı yedidir. Bütün bunlar *Gevherî* başlıklı ve çoğu son dördlükte *Gevherî* "imzalı" manzumelerdir.

1

Dilber niçin bizden firar edersin
İla kadar hatırın sormaz mıyız
Bilmiş ol kendini zarar edersin
Biz de bir piyade sürmez miyiz

Bilmiş ol kim seni sana komayız
Saklanan sırrını eyle demeyiz
Öperiz kucarız seni yemeyiz
Sabr ile murada ermez miyiz

Arzuhal etmeğe çekinir canım
Bendeni rahm eyle çeşm-i fettanım
Ne kıyas edersin benim sultanım
Yoksa hasma cevap vermez miyiz

Eğer yüreğimde eriyen yagsa
Benden gayrı geda çogsa
Alacaklara tenzilin yogsa
Bizler hakipaye varmaz mıyız

Gevherî kapında bir geda kuldur
Emrine razıyım dilersin oldur
Diyor günahım ne ise bildir
Eşkiya mıyız biz yaramaz mıyız (s. 35v)

2

Niçin cevr edersin efendim bana
Yohsa hizmette kusur mu var
Ya malum değil mi ahvalim sana
Bir lahze aşkınla huzur mu var

Kul hatasız olmaz ey yüzü mahım
Bakma asiyanıma zülfü siyahım
Efendim sultanım ey padişah

Bir lahze derdinle huzur mu var
 Senin aşkın beni eyledi demsiz
 Hatır hoş mu olur efendim bensiz
 Her kanda gidersem sultanım sensiz
 İşimi rast gelir uğur mu var

Gevherî'yim işim ahla vahtır
 Zulüm eyleme canan bana yazıktır
 Bir garibim işim ahla vahtır
 Benim senden gayrı dünyada nem var (s. 37r)

3

Doğru söyle gönül hakkı sürsün
 Beni sevdaya salan canan bu mudur
 Göster cemalin ah oldum divane
 Aklımız çak eden dilber bu mudur

Ben kime eylesem o yardan feryad
 Hüda'dan ister bu derde imdad
 Bakışları aşık gamzesi cellad
 Gözleri mestanım bela bu mudur

Cüda düştüm efendimden ağlarım
 Hasretile ciğerciğim dağılırım

Akil değil herkese sırrını yayan
 Alemde aşık mıdır serinden geçen
 Bu ben gedasına dil verip kaçan
 Bu ahdına durmaz yalan bu mudur (s. 45r)

4

Sevdiceğim bir teselli ver bana
 Yasından vazgeleyim mi ne dersin
 İşittim rakipler yar olmuş sana
 Ben de bir yar bulayım mı ne dersin

İbtida bendesi mi ben idim yarin
 Merhameti ya düştü nigahın
 Güzeller içinde bir hüsnü mahın

Varıp kulu olayım mı ne dersin

Muhabbetin yar zülfüne bağlayıp
Aşkınla derya gibi çağlayıp
Ta subha dek yanıp yanıp ağlayıp
Senden gönlüm alayım mı ne dersin

Güzeller içinde hüsnü beyan yar
Muhabbetin rakiplere yayan yar
Der Gevherî bendesine kıyan yar
Seni Hakk'a sallayım mı ne dersin (s. 57v)

Yürü hey iki dilli hercayi dilber
Hakikatli olan böyle olsun mu
Unuttun mu zalim ahd-ı amanı
Tuz etmek hakkı zayi olsun mu

Akıttın gözümde kanlı yaşlar
Kalbim sarayına dokundu taşlar
Düşer mi şanına yavrum bu işler
Gülşenine yad bülbüller kosun mu

Bir zaman yanıma gelirdin
Beni sevsin diye destur verirdin
Efendim ölürüm ayrılmam derdin
Şol ettiğin andlar seni tutsun mu

Doğru söyle vaz geldin mi bileyim
Akan çeşm-i yaşın kanda sileyim
Ne öğüt verirsin ben ne kılalım
Ateşinle sinem yansın tutsun mu (s. 59v)

5

Seyyah olup bir diyara giderken
Bu gözleri ahu uyalar meni
Ben yarimi kendime hemrah sezerken
Korkarım adular duyalar meni

Feramuş etmişsin gah izzetime

İhtiraz etmezsin genç uzlette
Mest-i müdam olmuş iken cam-ı vuslatta
Sihr-i ab hicrin uyarlar meni

Dostlar niyaz idik hublar şahına
Aşk ile düşmüş Hak rahına
Cevrinde ölürsem kuhgahına
Kazıp mezarım koyalar meni

Şöyle bir cefaya vermiş beka
Zerce rahmi yok dile müştak
Vakit ola sevdiğim defter-i uşşak
Şayet ki Gevherî yazalar meni (s. 63v)

6

Dilber ikbal merhaba şeyda gönül gamlanmasın
Gönlümüz kalma perişan didemiz gamlanmasın
Hiç ne mümkündür efendim gül yüzünü seyreden
Bülbül esaya gelip payında sersemlemesin

Sani üstadı ezele vechine gayrı layıkın
Melek hüsnün şahı sensin şimdi beder-i mahsın
Sen salimen zamansın ey cemal-i horgin
Vaslın ile şad olanlar nice hatemlenmesin

Bulmak istersin efendim iftitahtan ibtihar
Ele bağlı kulun oldum sen edersin iftihar
Bağ-ı hüsnün gülşeninde sur bıkıp Şehriyar
Beyyin uşşaka gelip bir dahi ademlenmesin

Gel efendim nara yakma Gevherî dil bendeni
Saye gibi yerlere salma garib efkendeni
Hakipayene cüda etme garib şermendeni
Padişahım alem içre adımız gümlenmesin (s. 77r)

Âşık Gevherî'nin şiir dünyası belirli tema, kavram, motif, sembol çevresinde örülmüştür. Bunların genelde Âşık Edebiyatı'nda ortak olarak kullanılmasına rağmen birçoğunda Divan Edebiyatı'nın etkisi sezilir. Amacımızın çerçevesinde özellikle aşk kavramı ile ilgili motif, sembol ve simalar ilgimizi çekmektedir. Âşıkların şiirlerinde aşk temasının ve

aşk kavramının özel bir yeri var. Bazen soyut anlamıyla, bazan da daha gerçekçi ve halk geleneğine daha yakın özelliği ile Gevherî'nin de ustalığını en güzel şekilde önümüze sergilemektedir. Aşk temasını tek başına, ayrı olarak incelemek zaten de imkansızdır. Bu anlamda güzelliğin önemi ve aşk şiirlerindeki yerine öncelik vermemiz yanlış sayılamaz. Aşık Gevherî'nin şiirlerinde yar “aşık gamzesi cellad“, “yüzü mah“, “zülfü siyah” ve “çeşm-i fattan” sahibi olan *hublar şahı*'dır. Aşkını rakiplere yayar, aşıktan durmadan firar eder, onu cefaya verir. Cüda düşen aşkın gönlü ise gamlanır, gözlerinden kanlı yaşlar döker fakat sabırla bekler: “Sabr ile murada ermez miyiz?”. Dünyada onu mutlu edebilecek tek şey güzel yarin aşkıdır. Âşık huzur ve rahatlığı ancak sevgilisinin aşkında bulur. Eski Türk Edebiyatı'nda âşık-yâr ilişkileri belirli semboller çerçevesinde örülmüştür. Bunlar aşıklık geleneğinde de her aşık tarafından kullanılan değişmez sembollerdir; aralarında en çok işlenen kuşkusuz *gül* ve *bülbül*'dür.

Osmanlı dönemi ve özellikle onaltıncı yüzyıldan sonraki Türk Edebiyatı alanında çalışan araştırmacılara o dönemden kalan metinleri okuyup incelemek büyük zevk verici bir çağrı ve aynı zamanda da çok zor, zaman alıcı ve sorumlu bir ödevdir. İlk aşamada metinlerin okunması ve yazarlarının tespitinin daha sonraki tahlillerinde önemli rolü kuşkusuzdur. Metinlerin ve özellikle şiirlerin yapı, biçim, içerik, tema, motif ve sembol tahliline ancak o aşamadan sonra başlanmakta. Bu görüş tarafımızca da uygun görülerek incelememizin amacını ilk aşamanın tamamlanmasıyla gerçekleştirmiş olup, başka bir sözle Eski Türk Edebiyatı'nda en çok işlenen aşk temasını en ünlü ve sevilen aşıkların arasında bulunan Gevherî'ye ait olan şüpheli ve yayınlanmamış birkaç şiirde aradık ve bu şiirlerini aydınlığa çıkarıp sanatına değinmeyi cesaret ettik.

KAYNAKÇA

1. Artun, E., (2001). **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**. Ankara.
2. Elçin, Ş., (1987). **Gevherî**. Ankara.
3. Elçin, Ş., (1998). **Gevherî Divanı**. Ankara.
4. Tatcı, M. (1997). “Gevherî'nin Eski Bir Cönkteki Şiirleri”. **Edebiyattan İçeri. Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar**. Ankara. 482-486.
5. Uzun, M., (2003), “Mecmua”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 28, Ankara. 265-268.